

VOJENŠTÍ DUCHOVNÍ VE SKUPINĚ ČS. ARMÁDY NA STŘEDNÍM VÝCHODĚ (1940 – 1943)

OLDŘICH PEJS

PEJS, O.: Chaplains in the Group of the Czechoslovak Army in the Middle East (1940 – 1943). *Vojenská história*, 4, 3 – 4, 2000, pp 22 – 34, Bratislava.

The study deals with the partial problem from the Czechoslovak troops history acting in the Middle East to that up to now the Slovak historiography did not pay relevant attention. He paid particular attention to the representation and activity of the chaplains of Slovak nationality. In the wider context of fights of the Czechoslovak unit in the Middle East the central attention was paid to Pavol Šul'an – the strong personality of chaplains – Yugoslavian citizen of Slovak nationality. In the study the author describes the activity of chaplains in the Czechoslovak Army in the Middle East, its personnel problems and refers to its importance in the life of troops. During his work the author took relevant archives as well as works not published till now for his starting point.

Military History. The Middle East. The World War II. Chaplains. Slovaks.

V sobotu 29. 6. 1940 v deset hodin dopoledne opustila libanonský Bejrút kolona dvanácti francouzských nákladních automobilů se skupinou čs. příslušníků a zamířila na jih k palestinské hranici. Po třetí hodině odpolední dorazilo za doprovodu britských vojenských policistů 206 mužů a 3 ženy do uprchlického tábora u palestinské Az Sumeiriya. Na druhý den přijel do tábora čs. generální konzul z Jeruzaléma Josef M. Kadlec, aby se na místě seznámil s poměry v táboře a učinil nutné kroky u palestinských britských úřadů k uznání svébytnosti čs. skupiny.

V situaci, která se vytvořila v prvních okamžicích po porážce Francie, nešlo o jednoduchou záležitost, zvláště v Palestině. Ztráta spojence zvýšila ostražitost Britů. Palestina, pod britskou správou, oplývala vlastními politickými, národnostními a náboženskými problémy. Přistěhovalectví do Palestiny Brity trápilo. Proto se konzul Kadlec snažil prezentovat čs. skupinu v táboře Az Sumeiriya jako ukázněný celek s vysokou morálkou a pořadovostí, který potencionální zdroj nestability nepředstavuje. To by nebylo málo, pokud by tomu realita odpovídala. Čs. příslušníkům však chybělo prakticky všechno, ale především jistota, co s nimi bude. Většina na tom byla psychicky špatně. Konzul Kadlec využíval svých známostí mezi místními politiky a úředníky, aby je do dění kolem čs. skupiny důsledně vtahoval a život jejím příslušníkům ulehčoval. Na pomoc si vzal i náboženství, pro laicizované čs. prostředí věc jistě nezvyklou. Předpokládal, že bohoslužby pro čs. příslušníky a hojná účast na nich bude ze strany Britů pozitivně přijata, což postavení čs. skupiny nepochybně posílí. Britové nakonec samostatnou existenci čs. skupiny přijali, takže se stala zárodkem čs. vojenské jednotky na Středním východě.

Od počátku pobytu v Palestině vystupovali čs. příslušníci jako organizované těleso – Čs. pěší pluk 4 (The 4th Czechoslovak Infantry Regiment). Mezi 206 muži se nalézal 41 důstojník a 165 poddůstojníků a příslušníků mužstva. Uvádí se, že se jednalo o 171 křesťana a bezvěrce a 35 židů.¹ V čele čs. jednotky stál od 30. 6. 1940 služebně nejstarší důstojník plk. pěch. Josef Koreš (vyznání římskokatolické) jako velitel pluku. Funkci jeho zástupce po svém příjezdu z Bejrútu 3. 7. 1940 převzal pplk. pěch. Karel Vojtěch Klapálek (bez vyznání).

¹Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA), f. MNO-L, 30/5/35, čj. 427 dův. I/2. 1942.

Okamžitě byla zavedena funkce osvětového důstojníka, kterou zastával špkt. pěch. v zál. JUDr. Jan Vančura.²

Čs. vojáci se účastnili v neděli 7. 7. 1940 poprvé táborových katolických bohoslužeb. O dva dny později navštívil čs. honorárního konzula v Haifě Zikmunda Glasela britský vojenský duchovní, který zde domluvil konání katolických bohoslužeb převorem čs. kláštera na Olivetské hoře v Jeruzalémě Longinem-Gáboríkem,³ slovenským knězem z kongregace Těšitelů z Getseman. Na první židovské bohoslužby do kibucu Shiffar Sion odešlo v pátek 12. 7. 1940 celkem 16 čs. vojáků židovského vyznání. Na druhý den uvolnil velitel pluku čs. vojáky pod velením por. zdrav. Mudr. Hartmanna na židovské bohoslužby v kibucu Nahir Sion.⁴ Další den, v neděli 14. 7., se konaly na táborovém hřišti protestantské bohoslužby.⁵

Čs. vojáci se 18. 7. 1940 přemístili do nového tábora v Gedeře (30 km j. Tel Avivu), kde se jim výrazně zlepšily životní podmínky. Organizovanější podobu dostalo i uspokojování jejich náboženských potřeb, neboť do gederského tábora dojížděl vysluhovat katolické bohoslužby L. Gáborík, byla možnost účastnit se bohoslužeb ostatních jednotek v táboře, židům byla umožněna návštěva bohoslužeb mimo tábor přímo v Gedeře nebo v Tel Avivu. Konzul Kadlec zajistil v srpnu 1940 také pravidelné dojíždění židovského rabína dr. Samuela Arieiho z Jeruzaléma, před válkou rabína v Praze XVI (Smíchov). Kadlec k tomu později uvedl: „O bohoslužby v československém jazyce postaral jsem se... zařízením pravidelných nedělních zájezdů do tábora P. Longinem-Gaboríkem a pro naše vojáky židovského náboženství zařídil jsem rovněž týdenní zájezdy bývalého pražského rabína Dra Salomona Arje. Pro příslušníky církve československé a církví protestantských bylo tou dobou nemožno opatřit bohoslužby v čs. jazyce pro nedostatek duchovního těchto vyznání. Vyzval jsem proto naše důstojníky a vojáky, aby se účastnili anglických bohoslužeb, organizovaných ve společném sále tábora pro nejbližší oddíly britské. Zdůraznil jsem při tom zejména okolnost, že bude z anglické strany velmi příznivě spatřována účast některých příslušníků našeho oddílu na vojenských bohoslužbách anglických. Pro příležitosti celonárodní oslavy, jako na př. slavnost Svatováclavská, doporučil jsem již dříve všeobecnou účast příslušníků všech křesťanských církví bez rozdílu na čs. bohoslužbách P. Longina-Gaborika.“⁶

V neděli 28. 7. 1940 se konala v táboře v Raboronu 2. roty slavnostní přísaha a po ní děkovné katolické bohoslužby, zakončené chorálem sv. Václava. Přísaze byli přítomni tři řádoví kněží z Jeruzaléma.⁷ Na Kadlecovo pozvání zavítal do gederského tábora v neděli 13. 10. 1940 také anglikánský biskup z Jeruzaléma Francis Graham Brown. Kadlec považoval jeho návštěvu za velmi významnou, nakolik měl biskup Brown značný vliv v kruzích palestinské britské správy. V táborovém kině byla sloužena anglikánská bohoslužba s biskupovým slavnostním kázáním věnovaným Mistru Janu Husovi a jeho zásadám hlásání, milování a bránění pravdy. Čs. vojenský zmocněnec pro Balkán a Blízký východ div. gen. Ondřej Mézl (krycí jméno Andrej Gak) neponechal nic náhodě. Bohoslužby se povinně účastnili všichni čs. vojáci vyznání evangelického a československého. Vedle nich přišel velitel pluku plk. Koreš se svým štábem a dalšími pěti nezařazenými důstojníky a každá rota musela vyslat pět mužů. V kině se nakonec shromáždilo 57 osob.⁸

²Za pobytu čs. jednotky v Palestině trpěla funkce osvětového důstojníka značnou fluktuací. Od 13. 8. 1940 ji po Vančurovi vykonával por. pěch. v zál. Jaromír Hlubík a od 9. 9. 1940 por. pěch. v zál. JUDr. Rudolf Tereba. Po listopadové reorganizaci se stal osvětovým důstojníkem čs. výcvikového střediska por. pěch. Jindřich Kronek a osvětovým důstojníkem čs. praporu kpt. pěch. v zál. Jindřich Suszka.

³VHA, f. ČsVM-SV, 69/1/11, čj. 7 dův./40.

⁴VHA, f. 4.pl.-SV, 2/1/1, Plukovní rozkaz, č. 13, čl. 1.

⁵Tamtéž, čl. 2.

⁶VHA, f. MNO-L, 30/5/35, čj. 427 dův. I/2. 1942.

⁷VHA, f. 4.pl.-SV, 2/1/1, Plukovní rozkaz, č. 23, čl. 3; f. VS-SV, 38/1/10, Válečný deník, záznam 28. 7. 1940.

⁸VHA, f. 4.pl.-SV, 2/1/1, Plukovní rozkaz, č. 82, čl. 7; f. ČsVM-SV, 69/1/11, čj. 86/1940 a čj. 193/dův. 1940; f. VS-SV, 38/1/40, Válečný deník, záznam 13. 10. 1940; f. MNO-L, 30/5/35, čj. 427 dův. I/2. 1942.

Biskup Brown zemřel 24. 11. 1942 na následky zranění utrpěného při automobilové nehodě.

Z toho nelze odvozovat, že by se v čs. jednotce nerespektovala náboženská příslušnost vojáků, kteří by tak byli nuceni se účastnit na bohoslužbách ostatních vyznání. Pouze při slavnostních příležitostech se na bohoslužby vysílaly delegace (dobově deputace), většinou složené z důstojníků, což podtrhovalo vážnost akce. I při významných výročích, kdy nastupovala celá jednotka, např. při oslavě státního svátku 28. října, konaly se bohoslužby před nástupem jednotky nebo se dával rozchod celé jednotce, aby se vojáci bohoslužeb (oddělených podle vyznání a většinou půlhodinových) mohli účastnit. Za přítomnosti významných hostů si však velení nedovolilo ponechat na vůli jednotlivců, zda na bohoslužby půjdou a z prestižních důvodů nařizovalo povinnou účast. To nebylo pro čs. armádu samozřejmě typické.

Neformální pospolitost vojáků se proto vytvářela při jiných příležitostech, kde dostala vzpomínka na domov vysloveně osobní ráz. Mám na mysli zejména Vánoce. Právě ty ve stanovém táboře u Jericha symbolizoval pouštní vánoční stromek. „Mezi dvěma písčnými bouřemi nadešel Štědrý den. Den melancholie a zjhlého rozcitlivění, jak na koho dolehla tíha vzpomínek. Přijel český kněz páter Longinus z Jerusalema a improvisoval bohoslužby pod širým nebem. Vojáci zase improvisovali stromček: když nebylo v širém kraji nic, co by mohlo nahradit jedličku nebo smrček, vyrobili stromek symbolicky z drátu a zeleného papíru.“⁹

Početní stav čs. jednotky se zvyšoval jen pozvolna. Někteří dobrovolníci přicházeli přes Jugoslávii, byli evakuováni čs. příslušníci ze SSSR, Britové povolili omezený nábor židovských příslušníků v Palestině a také nábor čs. příslušníků v Egyptě, Íránu a dalších zemích. Tak se stalo, že se do čs. jednotky v Palestině zařadila i skupina slovenských řeholníků. Jednalo se vlastně o skupiny dvě, jednu z Egypta a druhou z Libanonu a ze Sýrie. Slovenští členové řeholního řádu Školských bratrů (Institutum Fratrum Scholarum Christianorum) pracovali bezpečně a doživotně na francouzských církevních učilištích v zemích Blízkého a Středního východu. Z chudých oblastí Slovenska byli v útlém věku odvezeni do Francie, kde jim církevní řády umožnily studovat a pak je vyslaly misijně pracovat jako učitele. Když byla ve Francii vyhlášena v roce 1939 mobilizace čs. příslušníků, rozhodla pařížská čs. vojenská správa, že rovněž podléhají nástupu vojenské služby.¹⁰

Na církevních učilištích v Egyptě působilo 26 slovenských řeholníků, z nichž 18 bylo uznáno schopnými vojenské služby. Do Francie odjel dobrovolně pouze jeden – Jozef Marušín, ostatním byl povolen odklad nástupu do konce školního roku 1940.¹¹ Ředitelé francouzských církevních učilišť se za podpory nového francouzského vyslance v Káhiře Jeana Pozziho odchodu slovenských řeholníků bránili. Poukazovali na církevní kanonické právo, které dobrovolnou přihlášku k vojenské službě zapovídá. Domáhali se pro své podřízené zproštění vojenské služby na neurčito. Pozzimu šlo o udržení francouzského vlivu na místní mládež, takže ředitelé učilišť podporoval. K okamžitému nástupu vojenské služby se přihlásil Matej Brestovanský, který církevní učiliště opustil a odmítl během války dále spolupracovat s francouzským školským úřadem. V Gedeře se objevil již 12. 9. 1940. Z 18 odvedených řeholníků bylo k nástupu činné služby povoláno zbylých 16 řeholníků, ale z Egypta jich odjelo jen 14 – Ján Bružík, Juraj Flak, Michal Frankovič, Ján Gura, Pavel Hopta, Ján Kacvinský, Štefan Kapusta, Martin Kopaničák, Jozef Kula, Ondrej Lopuch, Michal Novotný, Štefan Novotný, Peter Olejár a Július Šofráňko.¹² Všichni vyžadovali potvrzení, že jejich služba je povinná. J. Kacvinský a Š. Novotný poukazovali na to, že Slováci mají svůj vlastní stát, takže službu v čs. armádě nastoupit nemusejí. Nakonec se podřídili, ale přátelské večere na čs. vyslanectví v Káhiře před odjezdem do Palestiny se odmítli účastnit. Naproti tomu J. Flak, Š. Kapusta a M. Kopaničák považovali

⁹IRT, L.: Od Eufratu až po Benghazí. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě. Praha, Práce 1947, s. 52.

¹⁰VHA, f. ČsVM-SV, 69/1/11, čj. 26/taj. 40.

¹¹Tamtéž, čj. 35/taj. 40.

¹²Tamtéž, čj. 251/dův. 40. Nenastoupil Michal Oravec, který onemocněl tyfem, a František Kněžník si pozdě opatřil fotografie k pasu.

nástup vojenské služby, s ohledem na poměry, které na církevních učilištích panovaly, doslova za dobrodiní.¹³ Všech 14 řeholníků dorazilo do Gedery ve středu 6. 11. 1940 v podvečer.¹⁴ Byli zařazeni do výcvikové roty čs. výcvikového střediska, kde se jim „do nového zaměstnání příliš nechtělo...“¹⁵ Všichni nastoupili po krátkodobém výcviku 15. 1. 1941 k bojové jednotce.¹⁶ Jejich velitel K. Klapálek po letech vzpomínal: „Když tito již značně pofrancouzštělí Slováci přišli do tábora naší jednotky, dělaly jim potíže i české povely. Mezi sebou mluvili francouzsky a neuměli se již ani dost dobře vyjadřovat slovensky. Několik jich bylo brzo po nastoupení propuštěno pro špatný zdravotní stav. Ostatní se dobře vpravili do tvrdého válečného života jako řadoví vojáci a osvědčili se i v poli.“¹⁷

Další slovenští řeholníci působili v Libanonu a v Sýrii. Po porážce Francie nebyli vpuštěni do Palestiny a vrátili se zpět. Řada z nich do čs. jednotky vstoupila později, např. Ondrej Boháč, Ján Hudáč, Vojtech Matis, Štefan Stražík, Pavel Šulík, Emil Jozef Tkačík, František Urminský. Některé se snažila marně delegatura Svobodných Francouzů v Libanonu (Délégation Générale de la France Libre au Levant) vyreklamovat.¹⁸ Nakonec ty řeholníky z Libanonu a ze Sýrie, kteří v letech 1942 – 1943 odmítli dobrovolně vstoupit do čs. jednotky, zprostilo londýnské čs. MNO nástupu vojenské služby na dobu neurčitou.¹⁹

Čs. jednotka se trvale potýkala s antisemitismem, s národnostní a náboženskou nesnášenlivostí vůči vojákům židovského vyznání. Ne každý velitel byl schopen se s tímto jevem vypořádat, udržet jednotku mravně na výši, pokud sám neměl k urážkám daleko: „Tady se nešábesuje, tady se vojančí, tady se nevedou talmudistické řeči, a podobně.“²⁰ Velitel praporu pplk. Klapálek rázně zakročil již ve stanoveném táboře u Jericha, kam nově vytvořený Čs. pěší prapor 11 – Východní (Czechoslovak Infantry Battalion Nr. 11 – East) a Čs. výcvikové středisko – Východní (Czechoslovak Training Depot – East) přijely najatými autobusy arabských dopravců 10. 12. 1940 k pouštnímu výcviku. Před nastoupeným praporem zdůraznil: „Dozvěděl jsem se o dvou případech náboženské nesnášenlivosti mezi mužstvem, v jednom případě byl viníkem poddůstojník. Náboženská nesnášenlivost nebyla trpěna v čs. armádě doma, nebude proto trpěna ani zde, poněvadž jsme přímým pokračováním armády čs. republiky. Nebude trpěna proto, poněvadž podle čs. zákonů jsou si všechny církve, státem uznané, rovný. Nebyla trpěna v míru a nebude trpěna tím méně ve válce, kde jedině pospolitost, družnost a právě snášenlivost v každém ohledu nám všem ulehčí těžké chvíle, které nás ještě čekají. Oba případy, o nichž jsem se zmínil, budou vyšetřeny a viníci potrestáni pro výstrahu. Ukládám velitelům všech stupňů, aby nesnášenlivost jakéhokoli druhu potírali a zjištěné případy mi okamžitě hlásili.“²¹ Klapálek zasahoval i preventivně, zvláště po provedeném náboru čs. příslušníků v Palestině v roce 1942. „Příchodem většího počtu branců židovského vyznání mohlo by dojít v jednotkách k projevům náboženské nesnášenlivosti ze strany výstředních jednotlivců jiných vyznání. Upozorňuji však, že sem tam se i mezi osobami židovského vyznání najde jednotlivec, který svou vlastní vinou způsobené osobní potíže se snaží svému okolí

¹³VHA, f. ČsVM-SV, 69/2/12, čj. 489/dův. 40.

¹⁴VHA, f. VS-SV, 38/1/10, Válečný deník, záznam 6. 11. 1940.

Válečný deník čs. výcvikového střediska zaznamenává, že 14 řadových bratří z Egypta slovensky mluví a cítí již poměrně málo. Podle záznamu nástup „vojenské služby – alespoň někteří – dost nelibě nesli“.

Je zajímavé, že válečný deník čs. praporu lapidárně konstatuje, že k „naší čs. jednotce narukovalo 14 čs. mnichů z Egypta, kde jim byly zavřeny školy.“(!) Srov. VHA, f. 11.prap.-SV, 13/1/6, Válečný deník, záznam 7. 11. 1940.

¹⁵VHA, f. ČsVM-SV, 69/2/12, čj. 490/dův. 40.

¹⁶VHA, f. 11.prap.-SV, 13/1/6, Válečný deník, záznam 15. 1. 1941; f. VS-SV, 38/1/10, Válečný deník, záznam 15. 1. 1941.

¹⁷KLAPÁLEK, K.: Ozvěny bojů. Praha, Naše vojsko 1987, s. 34 – 35.

¹⁸VHA, f. ČsVM-SV, 71/8/20, čj. 1895/1942.

¹⁹VHA, f. MNO-L, 36/49/93, čj. 5884 III/1. odd. Dův. 1944. Jednalo se o 7 řeholníků – Pavla Bartoše, Martina Faltina, Pavla Griegra, Jozefa Krotkého, Jozefa Olejára, Michala Šulíka a Andreje Živčáka.

²⁰KULKA, E.: Židé v československém vojsku na Západě. Praha, Naše vojsko 1992, s. 109.

²¹VHA, f. 11.prap.-SV, 13/1/6, Válečný deník, záznam 15. 1. 1941.

vysvětliti zaujetím druhých, případně i nižších velitelů. Těmto případům třeba jako zvláště škodlivým pro ostatní osoby téhož vyznání věnovati mimořádnou pozornost.“²² Na jednom velitelském shromáždění se k tomu vrátil, když uvedl, že „v poslední době se mluví u některých jednotek o náboženské nesnášenlivosti.“ Dále zdůraznil, že „velmi rigorózně zakročí proti každému bez rozdílu hodnosti, kdo by tuto otázku rozvířoval. Známe jen jednotky vojenské a to československé, při čemž náboženství je věcí vedlejší.“²³

Čs. představitelé v Palestině se snažili zachovat neutralitu ve vztazích mezi židovskými organizacemi a arabskými nacionalisty a svou přítomností nikoho neprovokovat. Velitel čs. vojenské mise v Jeruzalémě gen. Mézl-Gak se převahy židovských vojáků v čs. jednotce obával a podezíral sionistické hnutí ze snahy čs. jednotku ovládnout. Některé židovské organizace by jednotku s převahou ozbrojených židovských vojáků v arabském prostředí jistě přivítaly. Do této atmosféry přišla žádost rabinů Isaaca E. H. Herzoga a Benziona M. H. Ouziela z vrchního rabinátu v Palestině (The Chief Rabbinate of Palestine – Eretz Israel) z 30. 9. 1940, aby čs. vojáci židovského vyznání měli vlastního vojenského duchovního. Rabinát využil toho, že dr. S. Arie k čs. jednotce dojížděl a doporučil právě jeho.²⁴ Zapeklitý problém vyřešili konzul Kadlec a gen. Mézl-Gak po jistém váhání odkazem na nízký početní stav čs. jednotky, který neopravňuje ustavit funkci vojenského duchovního pro žádné náboženské vyznání. Jednostranný poukaz na nedostatek židovských příslušníků, kdy jejich počet neumožnil systemizaci vojenského rabína, by byl riskantní, neboť numerus clausus pro přijímání židovských dobrovolníků stanovili Britové. Nedosti na tom, své služby pro funkci vojenského rabína nabídl čs. jednotce 26. 11. 1940 Nathan Aron Müller z Tel Avivu, který působil jako duchovní před válkou v Bratislavě a do Palestiny se vystěhoval v srpnu 1939. Rovněž jeho žádost byla zamítnuta.²⁵ Bude trvat ještě plné dva roky, než se čs. velení odhodlá funkci vojenského rabína zřídit.

Do tábora v Agami (západní předměstí egyptské Alexandrie), kde po opuštění Palestiny čs. vojáci pobývali, dorazil z Haify ve středu 2. 4. 1941 transport 7 důstojníků a 83 příslušníků mužstva. S ním přijel rovněž voj. Pavel Šul'an, evangelický farář. Byl zařazen do výcvikové roty.²⁶ Šul'an představoval ideální osobu k pozvednutí vlasteneckého ducha čs. jednotky. Jako krajanovi mu nebyla cizí snaha o udržení národního povědomí. K vojákům přistupoval bez předpokladů, svými postoji se neuzavíral jen do náboženského rámce. Ctil ideály T. G. Masaryka a M. R. Štefánika. Zdůrazňuje to právě z toho důvodu, že Šul'an byl jugoslávským státním příslušníkem slovenské národnosti, který prožil studentská léta v předválečné čs. republice.²⁷

Čs. vojenská mise v Jeruzalémě si jej proto koncem května 1941 vyhlédla pro duchovní službu všech evangelických vyznání u čs. jednotky a zároveň jako spolupracovníka časopisu Čechoslovák v Orientě. Za tím účelem byl Šul'an 2. 5. 1941 přemístěn od výcvikové roty k pomocné rotě čs. výcvikového střediska.²⁸ Jeho první čs. evangelické bohoslužby se konaly v neděli 25. 5. 1941 v Agami v předposledním dřevěném domku na pobřeží za oděvním

²²VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 1/1/1, Důvěrný rozkaz, 1942, č. 3, čl. 1, Snášenlivost v životě jednotek.

²³VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 6/1/3, Válečný deník, záznam 9. 12. 1942.

²⁴VHA, f. ČsVM-SV, 69/2/12, čj. 340/1940.

²⁵Tamtéž, čj. 547/dův. 40.

²⁶VHA, f. VS-SV, 6/1/1, Denní rozkaz, č. 71, čl. 3.

²⁷ PhDr. Pavel Šul'an, nar. 1906 v obci Selenča u Odžaci (dnešní jugoslávská Vojvodina), slovenská národnost, vyznání evangelické a.v. Studoval na Evangelické teologické fakultě v Bratislavě a Husově čs. evangelické fakultě v Praze. Rovněž na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě a Filozofické fakultě University Karlovy v Praze, kde získal doktorát filozofie. Jako farář působil v letech 1931 – 1941 ve slovenském evangelickém sboru ve vojvodinské obci Bačka Palanka. Po Mnichovu vystupoval na obranu čs. republiky. Jugoslávii opustil ilegálně 7. 3. 1941 a přes Turecko dorazil 20. 3. 1941 do palestínské Haify, kde se přihlásil do čs. jednotky. Vstup do čs. zahraniční armády mu předběžně povolila čs. vojenská mise v Jeruzalémě. Dodatečné povolení ke vstupu obdržel od prezidenta Beneše 3. 1. 1943. Vojenskou prezenční službu absolvoval v letech 1930 – 1931 v královské jugoslávské armádě v Novém Sadu.

²⁸VHA, f. VS-SV, 6/1/1, Denní rozkaz, č. 95, čl. 6.

skladištém v prostoru čs. tábora.²⁹ Na stejném místě sloužil o dva dny později bohoslužby se slavnostní modlitbou za T. G. Masaryka a za zdar čs. osvobozenecského boje.³⁰ Vzápětí, 31. 5., byl přemístěn od čs. výcvikového střediska k velitelství čs. praporu a odešel s ním do prostoru Sidi Hanaish (200 km z. Alexandrie). Šul'an pořádal pravidelně bohoslužby pro jednotlivé roty, jak to služba umožňovala, a to většinou na volném prostranství. Bohoslužby měly výrazně ekumenický charakter,³¹ nakolik čs. vojáků evangelického vyznání, případně vyznání československého sloužilo v čs. jednotce velmi málo.³² Šul'an také organizoval nácviky náboženského zpěvu, aby průběh bohoslužeb obohatil. Situace se nezměnila ani po přesunu praporu do Libanonu a Sýrie v tažení proti silám vichystické Francie. Za místo k pořádání bohoslužeb sloužila každá vhodná plocha ve stínu olivových hájů nebo pod cedry. Zde u kibucu Dan v severovýchodním cípu Palestiny pohřbil Šul'an v pondělí 7. 7. 1941 prvního padlého čs. vojáka Jiřího Haase z 1. roty.³³

Čs. vojáci katolického vyznání a židovského vyznání zůstali bez vlastních vojenských duchovních. Nic nevyřešil ani příchod již zmíněných slovenských Školských bratrů, neboť tento řeholní řád má laický charakter a jeho členové získávají učitelskou aprobaci, nikoliv však kněžské svěcení. Jedinou příležitostí k návštěvám bohoslužeb představovaly sousední britské a polské jednotky. K čs. praporu pravidelně docházel vojenský duchovní britské 23. pěší brigády kpt. Manning. V některých vojenských posádkách byla možnost navštívit bohoslužby v kamenných stavbách. V Aleppu v St. Francis Cathedral nebo v Idlibu v tzv. syrské hale. Bohoslužeb v synagoze v Aleppu se účastnili čs. vojáci židovského vyznání (průměrně 20 – 30 mužů).

Ve dnech 14. 10. – 21. 10. 1941 se čs. prapor přesunul do obklíčeného libyjského přístavu Tobruk k doplnění tamní posádky, která odolávala náporu spojených německo-italských sil. Čs. vojáci zaujali bojové postavení na západním perimetru obrany přístavu v systému skalních a betonových pevnůstek a krytů. Prapor byl podřízen polské Samodzielna Brygada Strelców Karpackich (velitel brig. gen. Stanislaw Kopanski) v rámci 70. britské divize (velitel genmjr. R. M. Scobie). Šul'an přicházel do styku s britskými, australskými a polskými vojenskými duchovními – důstojníky. Velitel praporů jej 28. 10. 1941 povýšil do hodnosti svobodníka a požádal čs. vojenskou misi o jeho jmenování do důstojnické hodnosti.³⁴ Klapálekův návrh mise zamítla.

²⁹VHA, f. 11.prap.-SV, 5/1/1, Denní rozkaz, č. 167, Návěští; dále 14/1/6, Válečný deník, záznam 25. 5. 1941; f. VS-SV, 6/1/1, Denní rozkaz, č. 113, Návěští; dále 38/1/10, Válečný deník, záznam 25. 5. 1941.

³⁰VHA, f. 11.prap.-SV, 5/1/1, Denní rozkaz, č. 169, Návěští; dále 14/1/6, Válečný deník, záznam 27. 5. 1941.

³¹Autorovi to potvrdil v rozhovoru dne 15. 5. 1998 bývalý příslušník Skupiny čs. armády na Středním východě a jeden ze slovenských řeholníků J. Gura.

³²Od 1. 7. 1940 do 31. 12. 1944 prošlo čs. registraturou na Středním východě celkem 2489 vojenských osob, z toho jen 103 příslušníci evangelického a 100 československého vyznání. Srov. VHA, f. ČsVM-SV, 101/10/29, bez čj.

³³VHA, f. 11.prap.-SV, 15/1/7, Válečný deník, záznam 7. 7. 1941.

³⁴P. Šul'an ve své poválečné vzpomínce připomíná, že se do čs. odboje nezapojoil s úmyslem působit jako vojenský duchovní. Svoje zařazení do této funkce však přijal. Dále vzpomíná: „Preto som v záujme vážnosti tejto služby i vážnosti jednotky požiadal o systemizovanie dôstojníckej hodnosti pre toto miesto, ako to bolo obvyklé vo spojeneckých západných armádach. A na zaobstaranie predpísaného bohoslužobného rúcha a vybavenia som prosil o finančnú čiastku 6 až 8 libier.“ Na jeho prosbu prišla 23. 5. 1941 od čs. vojenské mise zamítavá odpoveď. Velitel praporu pplk. Klapálek se opětovně 27. 11. 1941 k této záležitosti vrátil: „... podotýkám, že důstojnická hodnost kněze jest u praporu podle anglických válečných tabulek pro prapor 11/1931/12F/1 ze dne 10. 4. 1940 systemisována a také u všech jednotek anglických, australských i polských dodržována. Mám za to, že i u praporu by bylo vhodné toto místo obsadit důstojníkem, neboť zvláště v době, kdy prapor je zasazen do boje, projevuje se jeho potřeba. Toho času vykonává tuto funkci obětavě svob. Šulan, koná mše, provádí pohřbívání, navštěvuje mužstvo v opevnění, zúčastňuje se dokonce i hlídek. Přichází často do styku s duchovními důstojníky spojeneckých armád a působí nepříznivě, je-li dotyčný osobou mužstva. Podle jeho hlášení byl Vaším čj. 784 z 31. 3. 1941 přidělen jako duchovní k čs. výcv. středisku a bylo mu řečeno, že nemůže být důstojníkem, jelikož jednotka je malá. Dnes, kdy je prapor úplný, doporučuji, aby jmenovanému byla propůjčena hodnost podporučíka.“ Srov. Bojovník, 37, 1992, č. 51 – 52, 19. decembra 1992, s. 5, „Asi som neurobil dost“...“.

Šul'an docházel pravidelně (i několikrát denně) do bojových postavení jednotlivých čet. Jeho bohoslužby v pevnůstkách se skládaly z kázání, modlitby a společného zpěvu čs. hymny, případně některého z chorálů. Při velitelství praporu se bohoslužby konaly v důstojnické jídelně. Šul'an zajížděl rovněž do týlu k čs. B – echelonu, což bylo materiální středisko praporu, jakási zásobovací základna, již velel pplk. pěch. Karel Střelka. Zde se Šul'an dočkal početné účasti důstojníků a mužstva bez rozdílu vyznání. „Pochopitelně, předovšetkým som oslovil evanjelíkov, ale slovo Božie som tlmočil každému, kto mal oň záujem, bez rozdielu, či bol katolík, Žid alebo bez vyznania. Čoskoro sa vytvorila taká zvláštna frontová cirkevná ekumenická obec. Tí, ktorým sa žiadalo duchovnej potravu, prichádzali na moje pobožnosti, vypočuli si slová útechy i povzbudení a spoločne podľa mnou vopred rozmnožených textov i spievali: Hrad přepevný jest Pán Bůh náš, Kto za pravdu horí, husitský chorál Kdož jsou boží bojovníci a nakoniec vždy štátnu hymnu. Ďaleko od domova, pred vojenským poľným oltárom, prikrýtým našou štátnou vlajkou.“³⁵

Čet. Max Steiner ze štábu, před válkou předseda židovské náboženské obce ve Vodňanech, se Šul'anovi nabídl, že bude vypomáhat s přípravou vojenského poľního oltáře a bohoslužebných pomůcek jako „kostelník“(!). Čet. Jan Šebek, v civilu strojní montér a sám římskokatolík, zhotovil z mosazných nábojnic dva svícny a kříž. Podstavce vyrobil ze spodních částí dělostřeleckých nábojnic. K nim připevnil nábojnice z protitankové pušky. Ramena kříže tvořily čtyři vypreparované náboje z velkorážního kulometu. Do středu kříže byl zakomponován čs. vojenský odznak. Kříž představoval jedinou bohoslužebnou pomůcku, kterou čet. Steiner z náboženských důvodů k bohoslužbám nepřipravoval. Kalich Šul'anovi daroval čs. generální konzul J. M. Kadlec. Kralickou bibli si Šul'an přivezl z Jugoslávie a štátní vlajku zapůjčila skupina čs. vojáků ze SSSR.³⁶

Obětavost P. Šul'ana dokumentuje jeho zařazení do ranní průzkumné hlídky velitele čtyř npor. pěch. Jaroslava Štětky v úterý 25. 11. 1941 k opevněnému nepřátelskému postavení na kótě 69. Po návratu z hlídky sloužil v pevnůstce S 23 bohoslužby za účasti vojáků všech vyznání, aby odpoledne, o nějakých 2,5 km jižněji, sloužil další bohoslužby v pevnůstce S 15.³⁷ Šul'anova činnost v Tobruku neměla pouze tento náboženský charakter, ale pohybovala se v širším, a to osvětovém, kulturně-výchovném a národně-uvědomovacím záběru.³⁸ U velitele praporu pplk. Klapálka a dalších velitelů proto nalezl pro své aktivity pochopení a dočkal se náležitého ocenění.³⁹

Šul'an spolupracoval také s vojenskými duchovními spojeneckých jednotek. Takřka symbolické byly společné polské katolické a čs. evangelické bohoslužby (většinou v úseku 2. roty), které se chápaly v kontextu osvobozenécké boje slovanských národů jako manifestace katolicko-evangelické a polsko-československé duchovní a národní solidarity.⁴⁰ Nejznámějším z polských katolických duchovních byl kpt. Józef Joniec.⁴¹ Za čs. vojáky katolického vyznání

³⁵Tamtéž.

³⁶Sdělení P. Šul'ana autorovi ze dne 18. 9. 1994.

³⁷VHA, f. 11.prap.-SV, 18/1/7, Válečný deník, záznam 25. 11. 1941.

³⁸OSUSKÝ, S. Š.: Služba národu II. Liptovský Sv. Mikuláš, Tranoscius 1947, s. 412.

³⁹„Svoji funkci vykonával s příkladnou svědomitostí a vážností, současně s funkcí řadového vojáka.

V těžkých dobách povzbuzoval živě bez rozdílu vyznání, docházel odvážně do předních postavení a účastnil se v Tobruku i jedné noční průzkumné hlídky. Statečnost projevil při všech příležitostech.

Zasloužil se o obřadně pochování všech našich padlých různé náboženské příslušnosti. Jeho náboženská snášenlivost byla příkladná.“ Srov. Činnost svob. Dr. Šulana P. – evang. duchovního, pochvalné uznání, 30. červenec 1942. Opis v držení autora.

Obdobně vyznívá i pochvalné uznání z 3. 2. 1942: „Neohrožený a srdnatý při všech příležitostech. Jako duchovní docházel dobrovolně do hlavního obranného postavení a působil tak úspěšně na duševní stav vojáků. Účastnil se dobrovolně i noční hlídky v předpolí.“ Srov. VHA, f. 11.prap.-SV, 6/1/4, Denní rozkaz, 1942, č. 34, čl. 2, Pochvalné uznání.

⁴⁰Např. bohoslužby v neděli 23. 11. nebo v neděli 30. 11. 1941. Srov. VHA, f. 11.prap.-SV, 18/1/7, Válečný deník, záznam 23. 11. 1941 a záznam 30. 11. 1941.

⁴¹HUMENSKI, J.: Duszpasterstwo wojskowe w walce o niepodległość Polski. Wojskowy Przegląd Historyczny, 28, 1983, č. 2 – 3, s. 265.

přicházeli rovněž britští vojenští duchovní. Jejich jména mi však nejsou známa. Ve vojenských dokumentech čs. proveniencí se objevují pod zcela vágním označením, např. „anglický duchovní“, „britský duchovní“, „anglický vojenský duchovní z tobrucké nemocnice“, „vojenský duchovní od britské dělostřelecké jednotky“, „katolický duchovní (kpt.) z místní Area“, resp. pouze s určením jednotky, např. „vojenský katolický duchovní od 70. divise“, „britský duchovní kpt. od 14. pěší brigády“.

Nejsmutnější kapitola působení P. Šul'ana za prvního pobytu čs. vojáků v Tobruku se vztahuje k pohřbívání padlých nebo zemřelých čs. vojáků všech vyznání.⁴² Nestihl však pohřbít všechny padlé a zemřelé čs. vojáky, neboť byl předčasně odvelen.⁴³ Šul'an opustil ve středu 11. 2. 1942 přístav Tobruk a odjel do Jeruzaléma k čs. vojenské misi.⁴⁴ Gen. Mézl-Gak jej po příjezdu 20. 2. 1942 zařadil do pomocné čety a odeslal jako hlasatele do Bejrútu k tamní čs. rozhlasové skupině, která připravovala čs. vysílání rozhlasové stanice Svobodných Francouzů.⁴⁵

V době, kdy se čs. prapor objevil poprvé v přístavu Tobruk, se na čs. vojenského přidělence v Londýně pplk. gšt. Josefa Kallu obrátilo britské ministerstvo války (War Office) v záležitosti katolického vojenského duchovního pro čs. jednotku na Středním východě. Iniciativa vzešla od katolického přednosty velitelství britských sil na Středním východě, který poukazoval na to, že „polští kaplani se snaží co nejvíce, ale nemohou být všude“. Zdůraznil naléhavost příchodu čs. vojenského duchovního. „Když ti chudáci jdou do nemocnice, není tam nikdo, kdo by mluvil jejich jazykem.“⁴⁶ Velitelství čs. samostatné brigády ve Velké Británii navrhlo vyslat ppor. duch. sl. v zál. Františka Petruželu.⁴⁷ Petružela představoval osobu spolehlivou, ve své práci svědomitou, s pevným charakterem.⁴⁸ Muselo se však počkat nejen na souhlas velitele čs. vojenské mise v Jeruzalémě gen. Mézla-Gaka, ale především na stanovisko War Office, ježmuž příslušelo navýšit válečné počty o jedno místo vojenského duchovního pro čs. jednotku na Středním východě.⁴⁹ Teprve 11. 2. 1942 se ppor. Petružela hlásil v Londýně na MNO,⁵⁰ aby na druhý den odjel na Střední východ.⁵¹ Do přístavu Tobruk k čs. praporu však již nedorazil, neboť

⁴²Spojenecké velení stanovilo zásadu, že pohřby se odbyvají na vojenském hřbitově pro britské a spojenecké vojáky v Tobruku prostřednictvím 88 Sub Area. Pokud to válečná situace neumožnila, bylo povoleno pohřbívání i izolovaně, ale vyvarovat se ojedinelých hrobů. Po pohřbu se zhotovil náčrtek s označením místa hrobu, se jménem pohřbeného a zaznačením souřadnic s odvolávkou na význačné orientační body. V příhodné době se ojedinelé nebo izolované hroby přemísťovaly do Tobruku. Hroby byly opatřeny dřevěným křížem, na němž bylo nesmazatelnou barvou uvedeno armádní číslo, hodnost, jméno a příjmení, jednotka, datum úmrtí a v Tobruku ještě číslo hrobu. Nepřátelští vojáci se pohřbívali většinou na vlastním pohřebním místě v blízkosti spojeneckého hřbitova, jinak v předním postavení. Srov. VHA, f. 11.prap.-SV, 5/1/1, Denní rozkaz, 1941, č. 302, čl. 6.

⁴³Některé čs. vojáky pohřbil polský duchovní kpt. J. Joniec, další zase britští duchovní. Je znám případ svob. Augustina Sudera, který byl zabit výbuchem miny a v neděli 22. 2. 1942 pohřben na tobruckém hřbitově svob. P. Olejárem a voj. J. Gurou, jinak řeholníky řádu Školských bratrů.

⁴⁴VHA, f. 11.prap.-SV, 6/1/4, Denní rozkaz, 1942, č. 42, čl. 3.

⁴⁵VHA, f. ČsVM-SV, 13/1/1, Rozkaz, 1942, č. 9, čl. 2.

Šul'an pobíral měsíční plat podle počtu dní v měsíci v rozmezí 13,6,10 liber – 13,15,8 liber. Londýnské čs. MZV rozhodlo, že hlasatelům bejrútského rozhlasu náleží příplatek, aby jejich dosavadní plat dosáhl 35 liber. Čs. vojenská mise se vzepřela a požadovala, aby Šul'an pobíral maximálně 20 liber, což byl plat gázisty mimo hodnostní třídu. Obávala se, že Šul'an jako příslušník mužstva bude dostávat více než důstojníci zařazení mimo čs. jednotku. Čs. konzulát v Bejrútu tento požadavek mise odmítl akceptovat. Srov. VHA, f. ČsVM-SV, 71/8/20, čj. 1828/dův. 1942.

⁴⁶VHA, f. MNO-L, 28/24/21, čj. 3054 Dův. III/1. 1941.

⁴⁷VHA, f. MNO-L, 28/25/21, čj. 3165 dův. III/1. 1941.

⁴⁸František Petružela, nar. 1914, česká národnost, vyznání římskokatolické, kapucín. Studoval filozofii v Eisenu na belgicko-nizozemském pomezí a teologii v Římě. Na tamním francouzském konzulátu se dal k dispozici čs. odboji a 28. 5. 1940 přijel do Francie krátce před uzavřením francouzsko-italské hranice. V čs. zahraniční armádě prezentován 11. 6. 1940 a vtělen do zdravotní roty 1. čs. divize a p. pl. 3. Po porážce Francie připlul na lodi Mohamed Ali-el-Kebir do Velké Británie. Zařazen do 1. pěšího praporu 1. čs. brigády. V prosinci 1940 přidělen v hodnosti podporučíka duchovní služby na dobu válečné potřeby k Náhradnímu tělesu pro službu u brigády.

⁴⁹VHA, f. MNO-L, 30/6/36, čj. 504 III/1. odd. dův. 1942.

⁵⁰VHA, f. NT-VB, k. 23, Denní rozkaz, 1942, č. 33, čl. 1; f. SOB-VB, 216/7/3/1/157, Brigádní rozkaz, 1942, č. 32, čl. 338.

⁵¹VHA, f. MNO-L, 30/6/36, čj. 566 III/1. odd. dův. 1942.

ten byl právě na cestě do Palestiny, kde ho čekala další reorganizace na 200. čs. lehký protiletadlový pluk – Východní (Czechoslovak Light Antiaircraft Regiment No. 200 – East).

Čs. výcvikové středisko tábořilo v Sidi Bishr v nilské deltě (v. Alexandrie). Zde se Petružela objevil v neděli 12. 4. 1942 u náhradní roty.⁵² Týž dnem byl přemístěn k velitelství praporu, ale zůstal odvelen u čs. výcvikového střediska.⁵³ Hned po příjezdu navštívil v nemocnici čs. vojáky. V neděli 19. 4. 1942 sloužil pro čs. vojáky své první katolické bohoslužby ve stanu poddůstojnické jídelny, spojené se zpovědí. Stan poddůstojnické jídelny se stal pravidelným místem, kde se čs. vojáci na bohoslužby a zpověď scházeli. Po dvou měsících se Petružela odebral k čs. pluku, kde ve středu 10. 6. 1942 v Bat Gallim u palestinské Haify v táboře Peninsula Barracks hlásil příchod a dostal přiděleného příkazníka voj. J. Kubíčka.⁵⁴

Od neděle 14. 6. 1942 konal pravidelně každý den ranní bohoslužby v posádkovém kostele v Bat Gallim (St. Joseph Garrison Church). Po přemístění velitelství pluku do tábora Az Zib u Nahariye (s. Haifa) se bohoslužby odbyvaly většinou v místnostech NAAFI⁵⁵ pro jednotlivé prapory a roty. Využívaly se rovněž místnosti vojenských zátiší nebo stany čs. jednotky. Čs. vojáci měli také možnost dojíždět do Haify do German Hospice na Derekh Jafo (Jaffa Road) nebo do kláštera Stella Maris na Derekh Stella Maris. Při významných příležitostech se bohoslužby organizovaly na Rehov Herzl (Herzl Street) nebo na Rehov Gimel v Kyriath Chaim. Slavnostní bohoslužby měly vždy oficiální charakter za účasti mnoha osobností místního politického života a vojenských delegací spojeneckých jednotek. Vystupoval při nich čs. plukovní pěvecký sbor s českými a slovenskými náboženskými písněmi a chorály. Polní mše doprovázela většinou hudba jugoslávské královské gardy.⁵⁶

Koncem května 1942 přijel na Střední východ na inspekční cestu ministr národní obrany div. gen. Sergěj Ingr. Podle svědectví por. děl. JUDr. Jindřicha Fantla se při této příležitosti hovořilo o tom, že u čs. jednotky je katolický vojenský duchovní (evangelík Šul'an pracoval v Bejrútu – pozn. aut.), ale nikoliv židovský rabín.⁵⁷ Na hlavní židovský svátek Roš ha-šana (Nový rok), začínající v pátek 11. 9. večer a končící v neděli 13. 9. 1942 dopoledne, se konaly židovské bohoslužby sloužené Dr. Ariem v palestinské Nahariyi, jichž se s mužstvem 502. praporu a výcvikové skupiny z Az Zibu účastnili por. jezd. Pavel Steiner a por. děl. Jindřich Fantl. „Byli jsme vyvoláni k tóře... a když jsme vycházeli, přišel k nám voják – šámes (kostelník – pozn. aut.) a řekl nám, že by pan rabín Arie s námi rád hovořil. V rozhovoru nám sdělil, že byl pověřen vybrat někoho za polního rabína, zda o někom nevíme.“⁵⁸ Fantl navrhl ze své čtyř voj. Hanuše Rebenwurzela.⁵⁹ Dotyčný se proto 18. 10. 1942 dočkal přidělení k čs. vojenské misi do Jeruzaléma, kde se měl vyškolit na židovského kantora.⁶⁰ Po krátkém zácvičku absolvoval své první

⁵²VHA, f. VS-SV, 7/1/3, Denní rozkaz, 1942, č. 83, čl. 4.

⁵³VHA, f. ČsVM-SV, 13/1/1, Rozkaz, 1942, č. 17, čl. 3; f. 11.prap.-SV, 6/1/4, Denní rozkaz, 1942, č. 113, čl. 2.

⁵⁴VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 3/1/1, Denní rozkaz, 1942, č. 16, čl. 3 a čl. 17, čl. 4; dále 5/1/3, Válečný deník, záznam 10. 6. 1942; f. VS-SV, 7/1/3, Denní rozkaz, 1942, č. 126, čl. 3; dále 38/1/10, Válečný deník, záznam 8. 6. 1942.

⁵⁵NAAFI – Navy, Army and Airforce Institute, organizace pro oddych v britské armádě, jejíž prodejny a kantýny se nalézaly u každé jednotky.

⁵⁶Hudba jugoslávské královské gardy s kapelníkem kpt. Harrym Ostenem a jeho zástupcem por. Slavkem Pouzarem pořádala pro čs. vojáky pravidelně koncerty a večírky. Za středovýchodní návštěvy ministra Ingra slavnostní pochod k přehlídce čs. vojáků troubil jugoslávský trubač a jugoslávská hudba zahrála čs. státní hymnu. To pravděpodobně vedlo ke vzniku vlastní čs. vojenské hudby. Pod vedením kapelníka por. Rudolfa Urbance byla organizována dnem 18. 12. 1942 u čs. výcvikového střediska.

⁵⁷U velitelství pluku byl systemizován pouze jeden duchovní. Srov. VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 25/1/11, ČsVM čj. 1159/dův. – 1942.

⁵⁸KULKA, E.: c. d., s. 108 – 109.

⁵⁹JUDr. Hanuš Rebenwurz, nar. 1902, česká národnost, vyznání židovské. Vystudoval Právnickou fakultu Masarykovy university v Brně. Pracoval jako advokátní koncipient ve Vsetíně. V listopadu 1939 se vystěhoval do Palestiny. Do čs. armády se na mobilizační výzvu čs. konzulátu v Haifě přihlásil v březnu 1940. V čs. zahraniční armádě prezentován 5. 8. 1942 a zařazen do výcvikové skupiny 200. čs. lehkého protiletadlového pluku – Východního.

⁶⁰VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 3/1/1, Denní rozkaz, 1942, č. 124, čl. 5; f. ČsVM-SV, 13/1/1, Rozkaz, 1942, č. 46, čl. 12.

vojenské bohoslužby 7. 12. 1942 u výcvikové roty v Arabe Trade School u Haify, kde sídlilo čs. výcvikové středisko. Následně, 10. 12., si odbyl první plukovní bohoslužby v rajonu 502. praporu u Jericha za účasti velitele pluku. Do přístavu Tobruk za čs. protiletadlovým plukem dorazil definitivně koncem ledna 1943, aby zde u velitelství pluku působil od 31. 1. 1943 jako vojenský rabín.⁶¹

Příchod čs. vojáků do libyjského přístavu Tobruk, tentokrát v úloze protiletadlových dělostřelců, znamenal i návrat svob. P. Šul'ana k pluku.⁶² V přístavu Tobruk se konečně sešli všichni čs. vojenští duchovní na Středním východě – ppor. Petružela, svob. Šul'an a voj. Rebenwurz. „V pátek večer a v neděli ráno stojí v čele svých věřících, kteří nastupují bez rozkazu, na pouhé návštěvy. Scházejí se podle možnosti služby, neboť dělo je náročné a nečiní rozdíl mezi dnem svátečním a všedním, stejně jako mezi náboženským vyznáním.“⁶³ První Petruželovy katolické bohoslužby se konaly v neděli 10. 1. 1943 u 501. praporu v prostoru přístavu. První Šul'anovy evangelické bohoslužby též den u velitelství pluku za účasti velitele a důstojníků velitelství pluku a mužstva plukovní a spojovací čety. První Rebenwurzovy židovské bohoslužby se odbývaly 5. 2. 1943 u velitelství pluku pro příslušníky plukovní, spojovací a dílenské čety.

Gen. Mézl-Gak ve své depeši do Londýna 16. 12. 1942 připomněl ministrovi Ingrovi, že podle jeho rozkazu vyhledal a dal vycvičit vojenského rabína, takže nyní by měl spolu se Šul'anem obdržet důstojnickou hodnost. Ingr souhlasil, ale v Šul'anově případě se očekával dodatečný souhlas prezidenta Beneše k jeho službě v čs. armádě.⁶⁴ Pod tlakem svých podřízených byl gen. Mézl-Gak nucen věc v Londýně urgovat. „Svob. dr. Šul'an a voj. Dr. Rebenwurz několikrát se mě již dotazovali, jak pokročila věc jejich jmenování podporučíky. Odvolávají se na to, že když byli odesláni k pluku, bylo jim čs. voj. misí slíbeno, že jejich jmenování bude uskutečněno, co nejdříve. Od té doby uplynuly skoro již 3 měsíce. Je nesnadné pro ně vykonávat úspěšně své funkce v dosavadních hodnostech, tím spíše je pak pro ně nemožný styk s britskými duchovními, kteří jsou vždy v důstojnické hodnosti, což konečně byla i norma ČSR. Prosím velmi naléhavě, aby tato situace, tak odlišná od poměrů části čs. zahraniční armády v Anglii, byla znovu MNO podrobně vysvětlena,“ domáhal se nápravy velitel pluku plk. Klapálek.⁶⁵ Na urgence ze Středního východu přišla konečně z Londýna 29. 3. 1943 depeše,⁶⁶ která přinášela prezidentovo dodatečné povolení ke vstupu do čs. armády pro P. Šul'ana a jeho a Rebenwurzovo jmenování podporučíky duchovní služby v záloze ministrem národní obrany.⁶⁷ K oběma jmenovaným se obsah depeše dostal až ve dnech 12. – 13. 4. 1943.

Šul'an a Rebenwurz pravidelně docházeli za čs. vojáky do palebných postavení, resp. protiletadlových stanovišť jednotlivých rot. Zajížděli mezi nemocné do Center Clearing Station No. 10. Rebenwurzových bohoslužeb se účastnili i příslušníci židovských palestinských jednotek, zejména Palestine Royal Engineers. Oba po svém jmenování podporučíky si plnili řádně i další vojenské povinnosti jako ostatní důstojníci a připojili se tak k Petruželovi, „který sa nás stránil“.⁶⁸ Petružela kromě funkce osvětového důstojníka pluku⁶⁹ zajišťoval příspěvky

⁶¹VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 4/1/2, Denní rozkaz, 1943, č. 28, čl. 2.

⁶²VHA, f. ČsVM-SV, 71/9/20, čj. 2179/1942; dále 13/1/1, Rozkaz, 1942, č. 51, čl. 21; f. 200.p.l.pl.-SV, 4/1/2, Denní rozkaz, 1943, č. 7, čl. 2. Místo něho byl k čs. rozhlasové skupině v Bejrútu přidělen čet. Evžen Měšťan.

⁶³K atmosféře pouštních bohoslužeb srov. U děla na Středním východě. Kronika Československého 200. lehkého protiletadlového pluku – Východního. Londýn, Československo 1944, s. 88 – 89; rovněž GOTTLIEB, F.: Po druhé Tobruk. Praha, Naše Vojsko 1946, s. 109 – 111.

⁶⁴VHA, f. MNO-L, 30/34/45, čj. 4859-dův-III/1. odděl. 1942.

⁶⁵VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 26/1/1, čj. 439/dův./43.

⁶⁶VHA, f. MNO-L, 33/11/54, čj. 1376-III/1. odd. dův. 1943.

⁶⁷VHA, f. MNO-L, 31/1/51, čj. 32-III/1. odd. dův. 1943; dále 45/3/111, Sborník důvěrných výnosů a nařízení MNO, 1943, č. 2, čl. 2; f. ČsVM-SV, 10/1/1, Důvěrný rozkaz, č. 8, čl. 1 a čl. 2.

⁶⁸Sdělení P. Šul'ana autorovi ze dne 18. 9. 1994.

⁶⁹Do funkce osvětového důstojníka byl Petružela určen 8. 10. 1942. Srov. VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 3/1/1, Denní rozkaz, 1942, č. 117, čl. 5.

z denního života pluku pro cyklostylovaný „Zpravodaj“, kde byl členem redakční rady, a pro čs. vysílání káhirskeho rozhlasu. Tato práce mu vynesla dočasné přidělení do Káhiry, kam odjel 26. 5. 1943.⁷⁰ Mohla se stát i příčinou, aby neodplul s čs. vojáky do Velké Británie, neboť jej čs. vojenská mise do transportu zpočátku nezařadila.⁷¹ Měl zůstat v Káhiře, ale nakonec s transportem odjel.⁷²

Bojové nasazení čs. vojáků na Středním východě se chýlilo ke konci. Stavbou mohly padlým na válečném hřbitově v Tobruku byl pověřen npor. žen. Ladislav Jilma. K jejímu odhalení došlo 23. 4. 1943. Při této příležitosti pronesli Petružela a Rebenwurz krátké projevy.⁷³ Pietní akt uložení hřbitovní prsti do urny, která byla zhotovena v plukovních dílnách svob. Štětinou, se konal 7. 6. 1943.⁷⁴ Prst ukládala vojenská delegace ve složení pplk. jezd. Jan Lexa (krycí jméno Jan Lípa), zástupce velitele pluku, kpt. zdrav. v zál. Leopold Fürth, plukovní lékař, kpt. pěch. v zál. Ing. Emil Grünhut (krycí jméno Emil Grégr), velitel dílenské čety, ppor. duch. v zál. Pavel Šul'an a šrtm. jezd. v zál. Karel Benák, výkonný rotmistr 500. praporu.⁷⁵ Čs. vojáci se soustředili v tobruckém tranzitním táboře, aby postupně odjížděli do egyptského Al Qasasin (sv. Káhira). Na parník Mauretania (velitel vojsk na lodi pplk. E. H. Llewellyn) v egyptském válečném přístavu Tawfiq na břehu Rudého moře se nalodilo celkem 1326 čs. vojáků,⁷⁶ mezi nimi rovněž Petružela (kabina č. 26) a Rebenwurz a Šul'an (oba kabina č. 30). Na lodi, která plula kolem jižní Afriky do britského přístavu Liverpool, se odbývaly nejen anglikánské, presbyteriánské, metodistické apod. bohoslužby pro přepravované spojenecké vojáky, ale i vojenské bohoslužby sloužené čs. duchovními. Křesťanské se konaly každou neděli, katolické v Grand Hall na Promenade Deck a evangelické v After Canteen na A Deck. Vojáci židovského vyznání se scházeli v Grand Hall každý pátek.⁷⁷ Po příjezdu do Velké Británie byli všichni tři vojevůdci ze Středního východu ubytováni společně, a teprve postupně pověřováni novými úkoly. Zajímavá práce čekala na P. Šul'ana, který navázal na své působení v rozhlase v Bejrútu. Stal se klíčovou osobou každodenního vysílání Tajnej odbojovej vysielacky Bradlo, hlasu slovenského ľudu.⁷⁸

⁷⁰VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 4/1/2, Denní rozkaz, 1943, č. 144, čl. 2.

⁷¹VHA, f. ČsVM-SV, 10/1/1, Důvěrný rozkaz, č. 15, čl. 1, Přesun jednotky – nařízení, část osobní, bod 9.

⁷²VHA, f. ČsVM-SV, 14/1/1, Rozkaz, 1943, č. 25, čl. 3 a č. 30, čl. 4.

⁷³VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 17/4/7, Válečný deník, záznam 23. 4. 1943.

⁷⁴Tělo urny tvořila 8 cm dělostřelecká nábojnice, jejíž otvor byl zakryt hliníkovou atrapou – projektilem, zhotoveným z vrtule sestřeleného nepřátelského letounu, s miniaturovou malého státního znaku. Urna, zdobená mosaznou lipovou ratolestí, nesla černý ebonitový štítek s bílým nápisem „TOBRUK“ a byla upevněna na podstavci z mramorové desky z místního kostelíka. Na mramorové desce spočívala mosazná vavřínová větévka.

⁷⁵VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 28/1/11, čj. 1460/1943, Zápis o uložení prsti do urny z vojenského hřbitova TOBRUK.

⁷⁶ČEJKA, E.: Československý odboj na Západě (1939 – 1945). Praha, Mladá fronta 1997, s. 343.

⁷⁷VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 20/1/9, Rozkaz transportu čs. jednotek na Stř. Východě, č. 3, Návěští.

⁷⁸Národní obroda, 3, č. 181, 3. augusta 1992, s. 7, Spoved' vojenského kňaza; Bojovník, 37, č. 36, 5. septembra 1992, s. 4, Naliehavé slová do vlasti.

Skupina čs. armády na Středním východě
Početní stav podle hodnostních skupin a náboženského vyznání

Vyznání	200. čs. protiletadlový pluk – Východní												Výcv. stř., ČsVM			Celkem			
	vel. a sam. čety			500. prapor			501. prapor			502. prapor			soud, nemocnice						
	D	R	M	D	R	M	D	R	M	D	R	M	D	R	M	D	R	M	
římskokatolické	3	2	35	2	1	62	1		84	5	1	71	12	2	97	23	6	349	378
řeckokatolické						1			2									3	3
evangelické	2		6			8			4			11	1	1	14	3	1	43	47
československé	2		7		2	6	3		15	1		5		3	8	6	5	41	52
pravoslavné			3			1			4			3			1			12	12
židovské	2		49	1		172			153			168	3		162	6		704	710
jiné			1			2									1			4	4
bez vyznání	2		11	3	1	20	2		22	1		17	2	1	34	10	2	104	116
Celkem	11	2	112	6	4	272	6		284	7	1	275	18	7	317	48	14	1260	1322

Poznámka: D – důstojníci, R – rotmistři, M – mužstvo
Sestaveno podle VHA, f. NT-VB, k. 62, spisy dův. a obyč.

O. PEJS: MILITÄRISCHE GEISTLICHE IN DER GRUPPE DER
TSCHECHOSLOWAKISCHEN ARMEE IM MITTLEREN OSTEN (1940 – 1943)

In der Studie beschäftigt sich der Autor mit einer Teilproblematik aus der Geschichte der Tschechoslowakischen Armee im Mittleren Osten – mit dem Geistlichen Dienst. Die wichtigste Aufmerksamkeit hat er der Vertretung und der Tätigkeit der Geistlichen der slowakischen Nationalität gewidmet.

Autor zeigt die Tatsache, daß in die tschechoslowakische Armee-Einheit in Palestina hat sich ebenso eine Gruppe der slowakischen Ordensbrüder aus Ägypten und Libanon eingegliedert. In Ägypten sind 26 Ordensbrüder im Einsatz gewesen, davon 18 sind anerkannt gewesen den Militärdienst anzutreten. Einer davon ist zu den tschechoslowakischen Einheiten in Frankreich weggegangen, weitere davon haben den Militärdienst vor dem Ende der ersten Hälfte 1940 angetreten. Aus den restlichen 16 Ordensbrüder sind zu der tschechoslowakischen Militäreinheit im Mittleren Osten nur 14 gegangen.. Nach Gadera sind am 6. November 1940 gekommen und Mitte Januar 1941 sind sie schon zu den Kampfeinheiten zugeordnet gewesen. Aus gesundheitlichen Gründen sind sie sehr bald entlassen worden. Als Hauptperson, mit der sich der Autor beschäftigt, tritt hier Pavol Šul'an auf, der als jugoslawischer Staatsbürger von slowakischer Nationalität in der vorkriegerischen Tschechoslowakei studiert hat. Über Šul'an hat man in den Unterlagen geschrieben, daß er als eine ideale Person zum Erheben des patriotischen Geistes der tschechoslowakischen Einheit geeignet ist. Die tschechoslowakische Militärmission in Jerusalem hat ihn deswegen Ende Mai 1941 für den geistlichen Dienst sämtlicher evangelischen Konfessionen in der tschechoslowakischen Einheit und gleichzeitig als den Mitarbeiter der Zeitschrift „Čechoslovák“ (Tschechoslowake) im Orient ausgesucht. Seine ersten tschechoslowakischen evangelische Gottesdiensten sind am Sonntag den 25. 5. 1941 in Agami in den Räumlichkeiten des tschechoslowakischen Lagers ausgetragen worden

Die Gottesdiensten haben einen deutlichen ökumenischen Charakter, und zwar vor allem in Freiem. 7. 7. 1941 hat Šul'an den ersten gefallenen tschechoslowakischen Soldaten beerdigt. Die tschechoslowakischen Soldaten von katholischer und jüdischer Konfession sind ohne eigener militärischen Geistlichen geblieben. Nichts hat ebenso die Ankunft der slowakischen Schulbrüder gelöst, weil dieser Orden ist von einem Laiencharakter gewesen und dessen Mitglieder haben eine Lehrerausbildung erhalten, jedoch keine Priesterweihe. Zu dem tschechoslowakischen Bataillon ist regelmäßig ein militärischer Geistliche der 23. britischen Infanteriebrigade Kapitän Manning, gekommen. In den tagen 14. – 21. 10. 1941 hat sich der tschechoslowakische Bataillon in den eingekreisten libyschen Hafen Tobruk verschoben. Die Gottesdienste in den kleinen Festungen sind aus einer Predigt, den Gebeten und gemeinsamen Singen der tschechoslowakischen Hymne zusammengestellt gewesen. Bei der Bataillonsführung sind die Gottesdienste in den Offiziersspeisesälen ausgetragen worden. Die Tätigkeit des Pavol Šul'an in Tobruk hat sich nicht nur auf die Religion bezogen, sondern viel breiter auf die Aufklärung, Kultur, Erziehung und Nationalbewußtsein. Das traurigste Kapitel der Wirkung von Pavol Šul'an während des ersten Aufenthaltes der tschechoslowakischen Soldaten in Tobruk bezieht sich zur Beerdigung der gefallenen oder verstorbenen tschechoslowakischen Soldaten sämtlicher Konfessionen. Am 11. 2. 1942 hat Šul'an Tobruk verlassen und ist nach Jerusalem zur tschechoslowakischen Militärmission gefahren. Der Autor beschreibt weiter auch die Probleme mit der personellen Versorgung. Die Ankunft der tschechoslowakischen Soldaten in den Libyschen Hafen Tobruk in Januar 1943 hat ebenso die Rückkehr des Gefreiter P. Šul'an zum Regiment bedeutet. In dem Hafen von Tobruk haben sich endlich alle tschechoslowakischen militärischen Geistlichen im Mittleren Osten getroffen – Unterleutnant Petružela, Gefreiter Šul'an und Soldat Rebenwurz. Der Autor beschreibt in gekürzter Fassung die Zusammenhänge mit dem Abschluß des Kampfeinsatzes der tschechoslowakischen Einheit im Mittleren Osten.